

Förebyggande av olyckor och ohälsa bland lokalvårdare

Lokalvårdare arbetar inom alla slags branscher och på alla typer av arbetsplatser, från hotell till sjukhus och från fabriker till jordbruk. De arbetar inomhus och utomhus, även på offentliga platser. Lokalvårdare arbetar ofta nattetid eller tidigt på morgonen, ibland ensamma. De finns överallt och utför ett viktigt arbete.¹

Lokalvårdare kan vara direktanställda och arbeta i sina arbetsgivares lokaler, eller i lokaler som förvaltas av tredje part. De kan vara anställda av offentliga myndigheter eller privata företag, eller vara egenföretagare. Lokalvårdare kan också vara anställda av ett städföretag och arbeta på olika platser under en arbetsvecka. Entreprenad- eller industristädning är en mångmiljonindustri som sysselsätter miljontals arbetstagare i hela Europa.

De flesta lokalvårdare är deltidsarbetande kvinnor. Många av arbetstagarna tillhör etniska minoriteter². Personalomsättningen är ofta hög på grund av den stora andelen tillfälliga och tidsbegränsade anställningar³. Dessa demografiska och sysselsättningsmässiga förutsättningar gör det svårt att garantera lokalvårdarnas säkerhet och hälsa.

Om detta faktablad

Det är lättare att kategorisera lokalvårdare efter deras arbetsuppgifter än efter bransch eller grupp. Vanliga uppgifter är ytstädning, det vill säga att moppa, damma, dammsuga och polera golv och arbetsytor, men också allmänt hushållsarbete. Även om lokalvård kan innefatta arbetsuppgifter som fönsterputs och gatusopning handlar detta faktablad främst om förebyggande av skador hos avlönade arbetstagare som utför allmänna städuppgifter.

Syftet med faktabladet är att informera arbetsgivare, arbetsledare, arbetstagare och deras företrädare, särskilt i små och medelstora företag, om de risker som är förknippade med lokalvård och hur man kan undvika att lokalvårdare skadas. Det bör påpekas att det inte är möjligt att täcka in alla områden, eftersom lokalvårdare arbetar på alla typer av arbetsplatser. Läsarna uppmanas att kontrollera lagstiftningen i den egna medlemsstaten och kontakta berörda myndigheter om de är osäkra.

Faror och risker för lokalvårdare

Lokalvårdare utsätts för faror och risker som varierar beroende på vilken typ av arbetsplats som städas. Det är arbetsplatsen som avgör

Förebyggande av olyckor och ohälsa bland lokalvårdare

- vilka material som städas bort, till exempel trädamm från snickerifabriker eller blod på sjukhus,
- vilka ytor som städas, till exempel betonggolv i industrilokaler eller blanka stengolv i entréhallar till kontor,
- vilka ämnen som används vid städningen, till exempel blekmedel eller lösningsmedel,
- vilken arbetsutrustning som används vid städningen.

Lokalvårdare kan

- råka ut för halk-, snubbel- eller fallolyckor, särskilt när de utför "våtarbete",
- drabbas av belastningsbesvär, till följd av repetitivt arbete eller ensidiga upprepade hand- eller armrörelser,
- exponeras för farliga ämnen, antingen från det material som städas bort eller det ämne som används vid städningen,
- drabbas av skada till följd av psykosociala faktorer som arbetsrelaterad stress, mobbning eller våld,
- drabbas av olyckor med arbetsutrustning, till exempel fingrar som fastnar i maskiner eller elolyckor,
- fara illa av exempelvis skift- eller övertidsarbete.

Lokalvårdarens arbetsgivare ansvarar för att identifiera och bedöma skaderisker och fastställa de förebyggande åtgärder som krävs för att förhindra skada eller, om detta är omöjligt, minska risken för skada. Denna process kallas riskbedömning.

Riskbedömning för lokalvårdare

Riskbedömningens mål är att identifiera alla risker för att arbetstagarna skadas och vidta effektiva åtgärder för att skydda dem. För att skydda lokalvårdare från olyckor och ohälsa måste arbetsgivarna utarbeta och anpassa förebyggande åtgärdsstrategier på hela arbetsplatsen.

Arbetsgivare är enligt lag skyldiga att skydda sina anställdas hälsa och säkerhet. Arbetsgivarna måste bedöma säkerhets- och hälsoriskerna på arbetsplatsen och därefter höja säkerhets- och hälsonivån för alla arbetstagare (och andra) som kan komma till skada. Om två arbetsgivares anställda arbetar tillsammans måste arbetsgivarna samordna sina insatser.

En god riskbedömning bör därför ligga till grund för valet av arbetsutrustning, rengöringsmedel, personliga skyddsåtgärder, personalutbildning och arbetsorganisation, i samråd med ägaren eller förvaltaren av de lokaler som ska städas. Riskbedömningen bör omfatta alla standardrutiner och ange hur arbetet faktiskt utförs under alla omständigheter. För att garantera att alla arbetsaspekter tas upp bör arbetstagarna involveras i riskbedömningsprocessen.

Förebyggande av olyckor och ohälsa bland lokalvårdare

Kom ihåg att

- en fara kan vara vad som helst som kan orsaka skada – arbetsmaterial, utrustning, arbetsmetoder eller praxis,
- en risk är sannolikheten, hög eller låg, för att någon ska skadas på grund av faran.

De vägledande principer som bör beaktas under riskbedömningsprocessen kan delas in i flera steg.

Steg 1: Identifiera faror och personer i farozonen

Gå runt på arbetsplatsen och se efter vad som skulle kunna orsaka skada och identifiera arbetstagare som kan vara utsatta för farorna. Eftersom städning omfattar så många olika uppgifter kan endast de viktigaste farorna tas upp här. Det är dock centralt att man vid riskbedömningen identifierar de faror på varje arbetsplats som kan vara särskilt allvarliga för arbetstagarna.

Exempel på viktiga faror är

- halk-, snubbel- eller fallolyckor på grund av våta ytor eller lösa sladdar,
- farliga ämnen: rengöringsmedel, men också ämnen i lokalen, till exempel damm,
- biologiska faror i samband med smittat material eller dammsugning, till exempel kvalsterallergener,
- arbetsutrustning: antingen den utrustning som rengörs eller städutrustningen,
- belastningsbesvär från repetitivt arbete eller ensidigt upprepade hand- eller armrörelser, som förvärras av arbetstagarnas höga genomsnittsålder,
- arbete under våta förhållanden,
- ensamt arbete som utförs på isolerade arbetsplatser: kontrollera räddningsaspekter,
- psykosociala faktorer som våld, sexuella trakasserier och mobbning,
- arbetsmönster: arbetsintensitet och arbetsorganisation.

När arbetsgivare skickar sina lokalvårdare till andra arbetsplatser måste arbetsgivarna samarbeta för att se till att alla arbetstagare skyddas under städarbetet. Det gäller inte bara den lokalvårdare som arbetar på en annan arbetsgivares arbetsplats, utan man måste dessutom undvika att arbetstagare skadas av lokalvårdarnas arbete.

Steg 2: Utvärdera och prioritera riskerna

Uppskatta de befintliga riskerna (hur allvarliga riskerna är, hur stor sannolikheten är för att en olycka kan inträffa etc.), och gruppera dem i

Förebyggande av olyckor och ohälsa bland lokalvårdare

prioritetsordning. Det är viktigt att de åtgärder som ska vidtas för att eliminera eller förebygga risker prioriteras.

Utvärdering av riskerna är nästa steg i processen. Efter riskbedömningen måste kontrollåtgärder genomföras i en viss prioritetsordning.

Steg 3: Besluta om förebyggande åtgärder

Identifiera lämpliga åtgärder för att eliminera eller kontrollera riskerna. Förebyggande åtgärder bör anpassas efter gällande lagstiftning. Om möjligt bör risken elimineras, exempelvis genom att

- ersätta våtmoppning med torrmoppning, för att undanröja halkrisken,
- använda batteridrivna utrustning för att eliminera risken att snubbla på lösa sladdar.

Om detta inte är möjligt bör det farliga ersättas med något som är mindre farligt. Det kan man till exempel göra genom att

- ersätta starka rengöringsmedel med mindre starka medel,
- ersätta manuella borstar med motordrivna för att minska risken för belastningsbesvär.

Kollektiva åtgärder bör genomföras när risken inte kan förebyggas eller kontrolleras på annat sätt. Personliga skyddsåtgärder bör endast vidtas som en sista utväg.

Steg 4: Vidta åtgärder

Vidta förebyggande åtgärder och skyddsåtgärder enligt en prioriteringsplan (alla problem kan sannolikt inte lösas omedelbart). Ange vem som ska göra vad och när, när en uppgift ska slutföras samt vilka resurser som anslagits för att genomföra åtgärderna.

Förebyggande åtgärdsstrategier bör fastställas på företagsnivå för att skydda hela arbetsstyrkan. Följande punkter är exempel på strategier för insatser på företagsnivå:

- Ge information och utbildning om lyft och hantering av produkter och utrustning.
- Se till att alla ämnen som används av lokalvårdare är korrekt märkta, att städpersonalen har fått utbildning och information om säker användning av ämnen och att personlig skyddsutrustning och skyddskläder tillhandahålls vid behov.
- Beställa säkerhetsdatablad för alla produkter från tillverkarna och se till att lokalvårdarna är införstådda med risker och kontrollåtgärder för de olika rengöringsprodukterna.
- Regelbundet testa och undersöka elektrisk utrustning för att förebygga risken för elolyckor, exempelvis elsladdar på våta golv.

Förebyggande av olyckor och ohälsa bland lokalvårdare

- Informera och utbilda lokalvårdare om brandrisker, försiktighetsåtgärder och utrymning vid brand, och även testa brandlarm när lokalvårdarna arbetar så att de känner igen ljudet i en nödsituation. Detta bör göras i alla lokaler som städas.
- Tillhandahålla halkfria skor eller rekommendera/uppmuntra användning av vissa halkfria skor, som helst ska ha ett elisolering material som gummi.
- Ge skriftliga instruktioner om godkända arbetsmetoder som bör användas.
- Utforma underhållsrutiner för lokalvårdarnas arbetsutrustning, till exempel kontroll och underhåll av städvagnar och mekanisk lyftutrustning.
- Välja golvrengöringsmedel som inte medför halkrisk vid städning.
- Se till att uppdragsgivare ombesörjer ordentlig belysning och ventilation under städning som sker efter kontorstid.
- Se till att avfallskomprimatorer endast används av utbildad personal.
- Undvika butoxyetanolbaserade fönsterputsmedel, fläckborttagningsmedel för mattor och allrengöringsmedel, toalettreningsmedel med saltsyra eller fosforsyra, natriumhydroxid (propplösare) och produkter med etanolamin, såsom medel för borttagning av golvpols och avfettningsmedel.

Arbetstagarna bör göras uppmärksamma på riskerna och de åtgärder som vidtas för att skydda arbetstagarna. När man åtgärdar en fara är det också viktigt att se till att man inte skapar nya faror.

Steg 5: Övervakning och granskning

Riskbedömningen måste ses över regelbundet och hållas aktuell. Den ska även ses över vid betydande förändringar i verksamheten eller till följd av vad som framkommit vid utredningen av en olycka eller ett tillbud.

Förebyggande åtgärder som genomförs måste kontrolleras för att se till att de fungerar ordentligt. Det är tillsynsmyndigheterna som bör se till att kontrollåtgärderna fungerar effektivt i den dagliga verksamheten.

Vissa arbetstagare har rätt till hälsokontroller om detta är nödvändigt med hänsyn till deras hälsa, medlemsstaten eller faror som de exponeras för.

Lagstiftning och strategiska åtgärder

I EU:s direktiv fastställs miniminormer för att skydda arbetstagarna. Direktiven har införlivats i medlemsstaternas lagstiftning. Den viktigaste rättsakten är det ramdirektiv (89/391/EEG) där man anger riskbedömningsprocessen samt en prioritetsordning för förebyggande åtgärder som arbetsgivarna måste följa. Några av de viktigaste direktiven anges i slutet av faktabladet. Man kan fråga sina nationella myndigheter om

Förebyggande av olyckor och ohälsa bland lokalvårdare

den gällande lagstiftningen. I direktiven anges bara miniminormer och eventuellt gäller strängare krav i din medlemsstat.

Många standarder, exempelvis ISO och CEN, kan också omfatta lokalvårdare. Där finns detaljerad teknisk information om arbetsplatsernas organisation och utrustning, till exempel standarder för exponering för vibration.

Arbetsplatser – alternativ

Dagstädning

Städarbetet sker ofta på deltid och utförs på obekväm arbetstid under tidiga morgnar, kvällar eller nattetid, trots att obekväm arbetstid och oregelbundet skiftarbete kan medföra högre risk för att lokalvårdarna drabbas av skador (till exempel personer som arbetar ensamma nattetid). I vissa medlemsstater har man visat att städning inte måste ske på obekväm arbetstid. I de fall man har infört dagstädning har detta visat sig positivt inte bara för lokalvårdarna utan också för företagen, som till exempel kan åtgärda spill snabbare.^v

Nya arbetssätt

Städning betraktas som ett lågstatusyrke. Det är många faktorer som bidrar till denna allmänna uppfattning. En vanlig uppfattning är att man ofta använder sig av de mest traditionella arbetsmetoderna och verktygen. Att förbättra de ergonomiska förutsättningarna går ofta hand i hand med att införa nya, sofistikerade och mer systematiska arbetsmetoder, utrustningar och maskiner. På så vis kan arbetet bli mer attraktivt för fler arbetstagare. Att förbättra bilden av städyrket och öka arbetstillfredsställelsen kan höja produktiviteten, genom att arbetet blir mer hälsosamt och får en högre kvalitet.

Information

På Internet finns det gott om nyttig information om lokalvårdare och deras arbete och hälsa. Exempel:

Material på Internet

- Bena, A., Mamo, A., Marinacci, C., Pasqualini, O., Tomaino, A., Costa, G., 'Infortuni ripetuti, rischio per professioni in Italia negli anni novanta' (Risk of repeated injuries by economic activity in Italy in the 1990's), *Med Lav*, 96, Suppl pp. 116-126, 2005, Italian, <http://www.dors.it/alleg/0201/09-bena.pdf>
- European Agency for Safety and Health at Work, *Accident prevention in practice* ISBN 92-95007-34-4, 2001, <http://osha.europa.eu/publications/reports/103/>

Förebyggande av olyckor och ohälsa bland lokalvårdare

- European Federation of Cleaning Industries, *Health & Safety in the office cleaning sector*. <http://www.feni.be/index.php?id=19&L=0>
- Gamperiene, M., Nygård, J., Sandanger, I., Wærsted, M., Bruusgaard, D., 'The impact of psychosocial and organizational working conditions on the mental health of female cleaning personnel in Norway', *J Occup Med Toxicol.*, 1(1), Nov 2006, <http://www.occup-med.com/content/1/1/24>
- GMB: Britain's General Union, *Health and Safety for cleaners: A GMB guide*. <http://www.gmb.org.uk/Templates/PublicationItems.asp?NodeID=91047>
- Health & Safety Executive, *Caring for cleaners. Guidance and case studies on how to prevent musculoskeletal disorders*, HSG234, ISBN 0-7176-2682-2 <http://www.hse.gov.uk/press/2003/e03078.htm>
- Health & Safety Executive, *Safe use of cleaning chemicals in the hospitality industry*. <http://www.hse.gov.uk/pubns/cais22.pdf>
- Hoods, V., Buckle, P., Haisman, M., *Musculoskeletal health of cleaners*, Robens Centre for Health Ergonomics, University of Surrey, 1999, http://www.hse.gov.uk/research/crr_pdf/1999/CRR99215.pdf
- Huth, Elke, *Arbeitsfelder: Arbeits- und Gesundheitsschutz in der Reinigung, Reinigungs- und Hygiene – Technik, Facility Management*, <http://www.bewegungs-abc.de/haupt.htm>
- Instituto Sindical de Trabajo, Ambiente y Salud, *Fichas internacionales de datos de seguridad*. <http://www.istas.net/webistas/abreenlace.asp?idenlace=1570>
- Scherzer, T., Rugulies, R., Krause, N., 'Work-related pain and injury and barriers to workers' compensation among Las Vegas hotel room cleaners', *Am J Public Health*, 95(3), Mar 2005, pp. 483-488, <http://www.pubmedcentral.nih.gov/articlerender.fcgi?artid=1449206>
- Union Network International, *Health and Safety in the office cleaning sector – European manual for employees*, 2000. http://www.union-network.org/UNIsite/Sectors/Property_Services/Cleaning/CleaningManual.htm

Tryckt material

- Flyvholm, M., Mygind, K., Sell, L., Jensen, A., Jepsen, K., 'A randomised controlled intervention study on prevention of work related skin problems among gut cleaners in swine slaughterhouses', *Occup Environ Med.*, 62(9), Sep 2005, pp. 642-649.
- Gamperiene, M., Nygård, J., Brage, S., Bjerkedal, T., Bruusgaard, D., 'Duration of employment is not a predictor of disability of cleaners: a longitudinal study', *Scand J Public Health*, 31(1), 2003, pp. 63-68.
- Kumar, R., Chaikumarn, M., Lundberg, J., 'Participatory ergonomics and an evaluation of a low-cost improvement effect on cleaners' working posture', *Int J Occup Saf Ergon.*, 11(2), 2005, pp. 203-210.

Förebyggande av olyckor och ohälsa bland lokalvårdare

- Laursen, B., Søgaard, K., Sjøgaard, G., 'Biomechanical model predicting electromyographic activity in three shoulder muscles from 3D kinematics and external forces during cleaning work', *Clin Biomech (Bristol, Avon)*, Volume 18, Issue 4, May 2003 May, pp. 287-295.
- Massin, N., Hecht, G., Ambroise, D., Héry, M., Toamain, J., Hubert, G., Dorotte, M., Bianchi, B., 'Respiratory symptoms and bronchial responsiveness among cleaning and disinfecting workers in the food industry', *Occup Environ Med.*, 64(2), Feb 2007, pp. 75-81.
- Mondelli, M., et al., 'Carpal tunnel syndrome and ulnar neuropathy at the elbow in floor cleaners', *Neurophysiol Clin.*, 36(4), Jul-Aug 2006, pp. 245-53.
- Zock, J., et al., 'Asthma risk, cleaning activities and use of specific cleaning products among Spanish indoor cleaners', *Scand J Work Environ Health.*, 27(1), Feb 2001, pp. 76-81.

Standarder

- **EN 14253:2003** Vibration och stöt – Mätning och värdering av operatörens exponering för helkroppsvibrationer med avseende på hälsa – Praktisk vägledning.
- **ISO 2631:2001** Vibration och stöt – Vägledning för bedömning av helkroppsvibrationers inverkan på människan.
- **ISO 5349:1986** Vibration och stöt – Riktlinjer för mätning och bedömning av vibrationer som överförs till handen.
- **ISO 5805:1997** Vibration och stöt – Exponering av människan - Ordlista.
- **ISO 8662:1988** Handmaskiner – Handhållna motordrivna maskiner – Mätning av vibrationer i handtag.
- **EN ISO 20643** Vibrationer från handhållna eller handstyrda maskiner – Utvärdering av vibrationsemission (**ISO/DIS 20643:2002**).

Relevanta direktiv

- 2000/54/EG av den 18 september 2000 om biologiska agens. Direktivets syfte är att fastställa minimikrav för att garantera en högre hälso- och säkerhetsnivå för arbetstagare som exponeras för biologiska agens i arbetet.
- 2002/44/EG av den 25 juni 2002 om fysikaliska agens (vibration). Direktivet behandlar arbetstagares exponering för risker till följd av vibration.
- 89/391/EEG av den 12 juni 1989 – ramdirektiv. Enligt detta allmänna direktiv om åtgärder för att främja förbättringar av arbetstagarnas säkerhet och hälsa i arbetet är arbetsgivaren skyldig att vidta nödvändiga åtgärder för att trygga arbetstagarnas säkerhet och hälsa i alla avseenden som är förbundna med arbetet.

Förebyggande av olyckor och ohälsa bland lokalvårdare

- 89/654/EEG av den 30 november 1989 – arbetsplatsdirektivet. Direktivet behandlar minimikrav för säkerhet och hälsa både för redan existerande arbetsplatser och för nyinrättade arbetsplatser. Dessa krav beskrivs utförligt i direktivets bilagor.
- 89/655/EEG av den 30 november 1989 – arbetsutrustningsdirektivet. I direktivet anges krav för användning av arbetsutrustning som verktyg och maskiner.
- 89/656/EEG av den 30 november 1989 – PPE-direktivet. Enligt direktivet ska all personlig skyddsutrustning vara anpassad till ergonomiska krav och till arbetstagarens hälsotillstånd, och även passa bäraren efter nödvändig justering.
- 90/269/EEG av den 29 maj 1990 om manuell hantering av laster. Man bör undvika manuell hantering av laster, men om detta är omöjligt bör hanteringen organiseras och arbetstagarna utbildas på lämpligt sätt.
- 91/383/EEG av den 25 juni 1991 om tillfälliga arbetstagare. Direktivets syfte är att genomföra kompletterande åtgärder för att garantera tillfälliga arbetstagare samma skyddsnivå som andra arbetstagare.
- 93/104/EG av den 23 november 1993 om arbetstid. Direktivets syfte är att anta minimikrav för vissa aspekter som rör arbetstidens förläggning i samband med arbetstagarnas hälsa och säkerhet. När det gäller lokalvårdare så bör dessa skyddas mot negativa hälso- och säkerhetseffekter, främst till följd av ohälsosam arbetsrytm eller nattarbete.
- 94/33/EG av den 22 juni 1994 om minderåriga i arbetslivet. Enligt direktivet ska arbetsgivarna minimera riskerna för minderåriga arbetstagare genom att göra en riskbedömning innan arbetet påbörjas. Man måste också fastställa om den minderåriga får utföra vissa typer av städarbete.
- 98/37/EG av den 22 juni 1998 om maskiner. Direktivet anger krav för maskiner som ska användas i arbete.

Referenser

¹ European Federation of Cleaning Industries, *The Cleaning Industry in Europe*, An EFCI Survey Edition 2006 (Data 2003) <http://www.feni.be>

² European Federation of Cleaning Industries, *The Cleaning Industry in Europe*, An EFCI Survey Edition 2006 (Data 2003) <http://www.feni.be>

³ Mormont, M., *Institutional representativeness of trade unions and employers' organisations in the industrial cleaning sector*, Université Catholique de Louvain, Institut des Sciences du Travail, Project number VC/2003/0451, 146 pp. http://www.trav.ucl.ac.be/recherche/pdf/%202002/2001%2012%20LPS_final.pdf

^v Schlese, M., Schramm, F., *Beschäftigungsbedingungen in der Gebäudereinigung*, Berichte der Werkstatt für Organisations und Personalforschung e.V., Berlin 2004, ISSN 1615-8261.